

STATULU ISTORICU ALU ORASIULUI HATIEGU.

Dupa cumu l'a descrisu Inclit'a c. r. comisiune ordinata de inalt. guberniu pentru lamurirea bunurilor fiscale si comunale in an. 1855.

(Continuare.)

Iara ce se tine de libertatea Orasiului Hatiegu, pe acésta — si de au fostu Hatieglu Possesiune liberaromanesca (olachalis) — nici hotaririle celoru trii natiuni in conventulu loru generale din Sigis-sora la a. 1506 aduse, carele dupa anulu 1514. Romaniloru au fostu primesdiuse si aducatore de peire, nu o au scaritu; nici dupa a. 1542 candu „din gratia lui Ddienu tóte-tréle natiunile sau adu-natu, ca tóte lucrurile pe unu sfatu, si pe o contie-legere se le sevarfiésca (vedi Eder in Felmer p. 217), acéstu Orasiu din a sa libertate n'au perdutu nimic.

Fara dupa ce Georgie I. Rakoczi au ajunsu in a. 1630 la ocarmuirea Tierii, fiindca a lui celu de capetenie propusu si nasuire au fostu, ca pe Romani sei induplece la primirea confessiunei re-formate, pre cumu se cunosce din cartea „Az Erdélyi Diaeták Végzései Tom. II. p. 132 §.:

De o data au despusu ca in Orasiulu Hatiegu se se asiedie Parochu reformatu, de carii celu din tiau au fostu Uzoni Peter, cui la a. 1632. Tókóli Imre. iau daruitu sesiune pentru lacuintia; iara Stephan Nalátzi la a. 1667 sau ingrijitu despre a acestuia sustinére.

Iara Georgie II. Rakoczi la a. 1650 20. Mart. art. 6 in Diaeta tinuta in Alba-Iulia, au strimtoritu pe Hatiegani ca cu Karansebesieni se si produca in urmatorea Diaeta Literale de vamuire, cu carele cumca si alte Litere privilegiale intru carele era

cuprinse libertatile loru au produsu nu ne indoimu; pe carele tóte cumca apoi numitulu Principe le au tinutu la sine este pré-adeveratu.

Pentru aceea si Michael I. Apafi Principele Transilvaniei prin mandatulu seu datu in Blasiu la 21. apr. a D. 1664 orenduésce vice comitelui, Iudiciloru nobililoru, si perceptoriloru de darea Tierii din comitatulu Hunyad in urmtórele cuvinte: „Ttes nagyságos Zallyanni Miklos ur Hunyadi és Hatszegi privilegiomos városai jelenti könyörgések által, hogynoha nékiek privilegiomok existálna, mindazáltal hivségtek kapu szám után akarnak adot exigálni rajtok; mind azért az privilegiumok bontogatása conditioink ellen volna, annak hivségtek békít ad-janak nec secus facturi.

Iara staturile si Ord: Tierii pentru apararea libertatiloru acestui orasin, si ca se lase urmasi-loru modulu lucrarii a nu de multu repasatului seu principe, au hotaritu ca in legile tierii spre eterna aducere a minte se se cetésca urmatórele:

a) In Compl. Cst. partea V. Edictulu 41 de in a. 1664 acéstea: „Vajda Hunyadnak, és Háczegnek minden lakoi a jóságos nemes embereken kívül ab antiquo privilegiummal éltenek, mind azon által csak kapu szám után adozni ne kényszeritessenek, ultro magokat offeráljak, és arra kötik, hogy a mint mások, ugy ókis capitatim egy Imperialis Talért nem csak most, hanem ennek utánnais, a mint az nemes ország rendeléséből kapu szám kívül adozo egy egy ember fog adatni, a szerént készek lesznek contribualni, miis azért a magok kívánságok szerént annulaljuk, és a Maros-Vásárhelyi ellenek irott articulust ezen articulus erejével annihilaljuk“

b) In Compl. Cst. partea III tit. 1 din a. 1665 asia se afla: „A. Háczegiek Rákoczi György Feje-delemnél leven privilegiumok, a postalkodás tollal-

tatik magyar pap, schola, és templom tartása fel tétele alatt, melyre mivel mostis kötelezik magokat azon fejedelem adott immunitatosok privilegiumokban helyben hagyatik.

c) In Compl. Cst. Partea V. Edict 45 asia se orendúesce: „Mivel Isten után a hazánk meg maradása ezen fundáltatott, az adoban ezenn keletett adot mostan fel vétetnünk Hatzog adjon Tall. 52.“

d) Iara in art. 13 alu-Diaetei din Radnoth de la a. 1687 26 Julie tinute acéstea sau despusu: „Haczok Városa a contributio alol eximáltatik, a Portára jároknak gazdálkodjanak.“

(La anulu 1690 15. Sept*) in diaeta tinuta in Kereszténysziget Tököli Imre sa vestése de principe alu Transilvaniei, si se inaugureadia, din care au urmatu cumca bunurile lui, de carele au avutu si in Hatiegu dupa ce la a. 1698 sau notatu au devenitu sub despunerea Fiscului Regiu.)

Iara in a. 1694. Sara Kopasz veduva lui Petru Tornya bunurile sale din orasiulu Hatiegu, pe carele dela Princessa Eva Tököli muierea principelui Paul Eszterházi, din preuna cu a 3-ia parte a crismuitului aci avutu cu dreptu hypothecariu le au fostu castigatu, cu invoirea lui Paul Eszterházi, si a Evei Tököli muierei sale, leau testatu si leau donatu besericei rom. catholice din Hatiegu in pretiu de 10,000 fl., asia in catu urmatorii din familia aceea, numai dupa ce voru întörce besericei aceea summa se le póta rescumpara; asupra collatiunei acesteia si Leopoldu I. Imperatulu la a. 1794 14. Dec. sau invoitu.

La a. 1724 pe candu orasiulu Hatiegu era sub despunerea Catharinei Bethlen veduvei principelui Michaela Apafi II., magistratulu Hatiegului au compusu nisce constitutiuni, pe carele profectulu aceia princésse Stephan Récsi le au si intaritu; intru acéstea constitutiuni la Tit. 7. art. 1 se afla: Hogy 12 forint büntetés alatt senki a városi lakosok közül Vármegyei tistnél ne panaszojjon, és causáját a Város forumán kívül ne inchoálja“ ert. c. „A kir. kormányzékis meg egyezett abban, hogy minden nemes, taxás, kereskedő, katona, jobbágy és zselérek Kolosvári és M. Vásárhelyi mod szerént minden terhviselést supportáljon; az adoszedés a birot és eskütteket illeti.“ —

Iara la a. 1726 repausandu si veduva lui Michaela Apafi alu II-lea, a patra parte a orasiului si a curiei ce se tine de ea in Hatiegu au devenitu in possessiunea Fiscului.

La a. 1731 orasiulu Hatiegu si au produsu constitutiunile sale inaintea comisiunei deputate, carea erá adunata in Clusiu pentru corectiunea drepturilor; — intru acéstea constitutiuni se cuprinde tóta puterea si modulu de a judeca pe orasiénii de aici.

In anulu 1755 in puterea mandatului compulsoriu datu de imperatésa Maria Theresia din a. 1754 in orasiulu Hatiegu sau tinutu inquisitiune, si afara de fundurile besericesci, celu rom. catholicu, celu reformatu si celu gr. catholicu, si afara de bunurile Nalatiesci, si célea de la Tököli Fiscale sau mai aflu inca 19. sesiuni nobilitare.

Drepturile magistratului Haczegului s'au intaritu prin decretulu aulicu din a. 1756 si sau publicatu in curia fiscala a Hunedórei la a. 1738 prin admistratorulu Philipu Kern.

La a. 1765 candu sau facutu conscriptiunea pentru 1 Legiune Valachica, aici in orasiulu Hatiegu sau aflu aici anca 20. sesiuni nobilitare, carele era proprietatea nobilimei airlea resiedietóre.

Dupa acestea daea prin gratiosa patenta imperatésca din 12. Noem. 1766 sau intaritu militia granitiare, administratiunea orasiului Hatiegu sau incredintiata mai cu sama militariloru invalidi din carii se alegea cea mai mare parte a deregatorieii magistratului, de unde multe invrashiri intre militari si orasieni liberi sau sumutiati, pana candu la a. 1791 cu decretu guberniale sub Nr. 2470 sau statornicitu, „ca alegerea Indicelui fara influentia deregatorieii militare se se serversiéscá; care gratiosa ordinatiune la a. 1837 sub Nr. guberniale 9343 iarasi a se renói au fostu de lipsa.

Iara cumca in tóte dietele, carele in acésta Patria sau tinutu, acestu orasiu totu de a una au avutu ai sei doi deputati ordinarii trimisi, nu póte fi nici o indoiala.

Si intru acestu statu a remasu orasiulu Hatiegu pana la a. 1851. candu militia granitiare prin gratia regesca sau desfacutu.

Iara de atunci pana astadi orasiulu Hatiegu se ocarmúesce prin magistratu libere alesu, si ascépta elementissima protectiune a SSmei C. R si apost.

*) Acésta pusestiane au remasu din gresióla nescrisa in actulu datu comisiunei.

Maiestati, ca dupa sortea celorlalte mai mari orasie ale Patriei acesteia, se i se intocmesca sortea si orasiului acestuia.

Acesta o poftesce pusetiunea locului pentru economiá statului, si marirea Augustei case Austriace o prochiama!

Ce cu adenca omagiala reverintia de la Augustula nostru imperatu parintele patriei cu tota devotiunea exoram, Si cu acestea remanemu.

Inclitei c. r. comisiunii. Hatiegu 18. Sept. 1855.

Plecati servi, Peter Ehrentletzberger m. p. Presidele Magistruale.

George Filip m. p., Notariulu Orasiului.

Stefanu Moldovanu m. p. Vicariu foraneu alu

Hatiegului, Decanu si Assessore Consist. g. c.

(Va urma statalu economicu.)

ПЕРЕГРИНАЦІЯ ЛА НЕАМЦІЯ

(Брма.)

Астѣліз лъндъ капълъ черемонія іеталърей аръ оі съ въ днденлінескъ сконълъ артіколызі шез, дакъ нъ амъ май шорві чева деспре ачаестъ маре монастире ші май алесъ деспре старецъла актвалъ, а кървіа аженемънтъ а фъкътъ ашъла ларшъ.

Монастиреа неамцълазі есте зна дін челе май богате монастирі дін деаръ: Венітаріле еі, віне дигріжіте, с'аръ рѣдіка песте доъ міліоане леі. Ла ревалареа аверілоръ вісерічешті дъпъ прінчіпіле Регаманентълазі Органікъ, еа а режасъ неатърпатъ дн прівіре къ шздїнеа де монахі дін еа аръ оі адъсх прехтате гъвернълазі къ адміністрареа; ачаестъ неатърпаре о съсудїнеа къ деосевіре протекціѳнеа рѣсеаскъ; къчї пе де о парте се інтереса съ-ї соаръвъ тошіле дін Бесаравіа ші пе де алта съші ківерітаскъ аколїдї ітмълендъндъ а лі се да къ прездърі днжосїте момїі фолосїтоаре; тотъ одаръ съ-ші факъ шз кзївъ де пропагандъ дъпъ моделъла а челоръ дін Рѣсіа, ла каре еконтъ днсъ, шлудъшїтъ нътърълазі ковършїторїа де Ромъні, нъ пѣтъ ажънде.

Къ тоатъ днрїтїреа теа фъдїнтъ (шїаръ) а протекціѳнеі рѣсешті, гъвернълаз тотъші дншїнеа ншїтеі Монастирі дндаторїрі, ка дін прїсосълаз венітарїлоръ садє съ дншїндезе ашезъшїнте

прівїтоаре ла вінеле нъвлїаъ; элементеле днсъ се шокнеас шї адеcea стършїнделе гъвернълазі се паралїкас.

Дн монастиреа Неамцълазі сънтъ патрѣ інстїтүдїшї днсемпате: волшїда вътрънїлоръ, волшїда нъзнїлоръ, о тїпографїе шї о фабрїкъ де поставъ. Ачесте інстїтүдїшї аз невоіе де реформе. Вътрънїі: орві, олодї, непътїнчїошї; паралїтїчі, нъ аз десгълаз днгрїжіре; шлудї се плънтъ де пъръсіреа дн каре закъ, де ліпса днвръкъшїнтелоръ шї де храна каре лі се дъ. — Непорочїдїі нъзнї сънтъ трътадї къ четїрі де рѣгъчїшї, къ вѣтъї, къ ландърі, къ фомете, къ голїчішне; ачешїтеа нъ се потъ плънде, дар місерїкордіа крештїнеаскъ чере съ лі се дса шз трътшънтъ дъпъ регълеле штїїндеї. (Мъ възъраїз азїндъ къ позла Старецъ пѣсъ ла кале съ се адъкъ шз медїкъ спеціалъ дін Франца пентрѣ ка съ дншънїтѣдеаскъ ачаестъ інстїтүдїшне). — Тїпографїа еаръшї аре трезвїндъ де дншънїтѣдїрі: доаръ нъ съптемъ Кїнежі ка съ дншемъ ла іерогліфеле каре амъ анъкатъ дін секолї; възїле челе вътрънешті ашъзі нъ се маї днвалъ дн сколеле патріеї; пентрѣ че даръ кърдїле вісерїчешті съ нъ се тїпърескъ къ слове модерне пе каре ле четеште мажорїтатеа дърей? Аръ оі де дорїтъ ка о датъ къ дншънїтѣдїреа тїпографїеї съ о ведемъ шї маї віне шїлісатъ: съ нъ се факъ комердъ дін кърдїле че се тїпърескъ, чї съ се деа кът маї ешїне дакъ нъ фъръ платъ; дн алте дърі съотъ содїетъдї де лаїчі (шїренї), каре пѣнъ фондърі де тїпърескъ кърдї вісерїчешті шї ле даъ гратїсъ пентрѣ пропагареа крештїндеї; де че Мънъстїреа Неамцълазі н'аръ фаче ачаеста, къндъ маї вѣртосъ лъкръторїї сънтъ фъръ лефе шї мшческъ ншмаї пентрѣ Домнъла? — Ідеа фабрїчеї де поставъ а фостъ мнъшатъ, шї де с'аръ маї фаче днкъ асемїне фабрїчі аръ оі шї маї віне: тінерїї монахі трезвескъ окъпаці макаръ къ фїсікълъ, дакъ факълїтѣде нъ-ї ажътъ а се окъпа къ інтелїпїнда.

Вїада дн ачестъ сънтъ локашъ есте комъпа-шїшїнеї нъ есте плънтъ, нїчі пентрѣ шънка са, нїчі пентрѣ сарчїна че поартъ. Маса есте комънтъ; тодї шъпънкъ ла шз локъ шї фъръ дїстїнціѳне, афаръ де вътрънї шї непътїнчїошї къроръ ле се даъ пордїшї пе ла кілїле лоръ. Днвръкъшїнте, днкълудъшїнте шї орї че алте де невоіе, прїмеште фїеште каре дін депосїтоле дїнерале але Монастиреї. Інстїтүдїшїнеа е прѣв

фрътосъ: фъриерштіи аръ авеа че стѣдіа дн ачеастъ Ікаріе не каре днкъ нъ о кѣпоскъ.

Тодіи перегрніи (саъ дѣпъ дндѣлѣлѣлѣ de аколо тѣсафріи) се ослѣтеазъ къ тоате челе тревзінчоасе: нъ аз невоіе а лѣа къ сіне дѣкѣтъ аштернѣтѣрї дакъ нъ воескъ а да трівѣтѣ дін сѣдѣле лорѣ пѣрїчлорѣ шї плоннїделорѣ (пѣдѣкї de лемнѣ.) Алт фелїѣ кѣхнеа чеа таре гѣтеште вѣкате кѣтѣ се поате de вѣне; пївнїдѣле челе ларѣї даъ вїнаде кѣтѣ се поате de сѣкѣланте: грѣпареле (хатвареле) шї magazїнеле челе вогаते сѣпѣтѣ дескїсе пентрѣ тотѣ че тревѣе зпѣї оасне.

Дар чїне есте ачестѣ Dїонїсіе каре с'а фѣкѣтѣ Старецѣ? Кѣндѣ ера ворѣа деспре пѣтїреа са, рѣъ воїторїи сѣї, саъ (маї вїне зїкѣндѣ) чеї че се интересас de вѣзѣрїле Monastїреї зїчеас къ есте зпѣ стрїпѣ, зпѣ омѣ de moda новѣ, зпѣ Франдезѣ, къ поартѣ крѣчеа ла пентѣ шї пѣредїаца дн сіпѣ, къ поарте о савїѣ дн гѣрѣ шї о кѣпканѣ дн шѣпѣ. . . . О Dѣмнезѣле! кѣтѣ е лѣтеа de реа!

Dїонїсіе кареле астѣзї е Архімандрїтѣ шї Старецѣ, дін наштере есте ромѣнѣ молдовѣанѣ ка алдї 1,500,000 de молдовенї че сѣпѣт не пѣшѣпѣтѣ. Елѣ а фостѣ врескѣтѣ шї кѣлѣгѣрїтѣ кїарѣ дн Monastїреа Neamѣзлѣї, не каре астѣзї о пѣстореште. Дорѣлѣ днвѣдѣтѣрїлорѣ днсе дѣлѣ лѣзасе дін монастїре шї-лѣ дѣсе дн Дѣара Ромѣнеаскъ, дн скоала пѣмѣрїторїзлѣї Лазар, ка сѣ се лѣтїнезе къ лѣтїна чеа адевѣратѣ шї сѣ се факѣ фолосїкорїѣ патрїеї шї нацїѣнеї. De ла 1826 de кѣндѣ с'а дѣсѣ днї фѣкѣ аколо о а доза патрїе: фѣ профессорѣ ла днтемѣїереа скоалелорѣ нацїонале, маї тѣрѣзї ректорѣ Семїнарїзлѣї дін Бѣкѣрештї, лїтератѣ традѣкѣторїѣ de маї тѣлте кѣрѣї морале шї релїѣїоасе: фндаторѣ сіпѣгѣрѣ. лѣї жѣрналѣ релїѣїосѣ Еко Еклесїастїкѣ, апої егѣменѣ de Monastїре . . . Пѣлѣ ла 1853 нѣ се маї шїтїеа прїн Monastїреа Neamѣзлѣї дакъ жѣнеле монахѣ Dїонїсіе трѣїеште. Кѣ тоате къ пѣтмеле сѣз ерѣ десѣлѣ de пополарїсатѣ дн-тре тодї Ромѣнїї, дарѣ пентрѣ фразїї дін Neamѣзлѣї ачестѣ пѣтме ера некѣпоскътѣ, фїндѣ къ лѣкрѣрїле лїтераре нѣ рѣсѣвѣтеас нїчї одатѣ не аколо.

А тревзїтѣ ка Рѣшїї, протекторїи пострї раг ехсѣлленсе, сѣ не адѣкѣ не Dїонїсіе дн Молдова; сѣв прѣпѣсѣ къ арѣ фї авѣтѣ днцелѣперї къ Тѣрчїї ла Калафатѣ, ка егѣменѣ алѣ Monastїреї Садова че есте не аколо не апроане, дѣлѣ есіларѣ ла Мс. Neamѣзлѣї, шї-лѣ зїтарѣ аколо пѣлѣ дѣпѣ ретраѣереа лорѣ дін деарѣ. Кѣмѣ дѣлѣ ворѣ фї прївїтѣ шї трѣтатѣ векїї коледї аї сѣї, рѣшѣне ка кѣвїонїа са сѣ не-о снѣїе кѣндѣ днїї ва скрїе бїографїа, дар de сігѣрѣ къ пѣдїнї не атѣнчеа кѣдетас къ поате ле ва фї одатѣ сѣ-перїорѣ.

Ачеастѣ днѣтѣшларе адѣсе къ, къ оказїнеа реставїлїреї гѣвернелорѣ нацїонале шї къ релїѣгїонїарѣа доmnїторїзлѣї пострѣ ла сказнѣ, пѣрїптеле Dїонїсіе фѣ кѣпоскътѣ маї de апроане de днѣлїдїмеа Са. Нѣ тѣрѣзї Старецѣлѣ Наташѣлѣ се демїонїлѣ. Преа дн. Домнѣ, дн пѣлївїнса са дорїндѣ de а пѣне капѣтѣ неорѣндѣїелелорѣ дін Мс. Neamѣзлѣї шї а адѣче ачестѣ таре локашѣ дн калеа не каре арѣ тревѣї сѣ шеаргѣ, кѣцѣтѣ ла есілатѣлѣ че кѣпоскътѣ; дѣлѣ кїемѣ дін Дѣара Ромѣнеаскъ шї дѣлѣ пѣтї de о датѣ провїсорїѣ локѣ-tenїnte de Старецѣ. Комѣнїтатеа (соворѣлѣ) консїдерѣндѣ а-лѣѣереа доmnїторїзлѣї шї дорїндѣ а се лїнїштї de сѣвѣзїтѣрїле партїделорѣ дїферїте че сѣ интерес de вѣзѣрїле Monastїреї, се грѣвї а чере къ знанїтїтате кѣтрѣ Домнѣ шї кѣтрѣ Мітрополїтѣ днѣтѣрїреа лѣї не вїадѣ.

Еатѣ днѣтѣшлареа че адѣсе не кѣвїосѣлѣ Архімандрїтѣ Dїонїсіе а фї Старецѣ ла Neamѣзлѣї шї ашї шѣта рѣshedїнда дін Дѣара Ромѣнеаскъ de не малѣлѣ Дѣнѣреї, дн Молдова сѣв поалере Карпадїлорѣ. Сперѣтѣ къ Монѣстїреа Neamѣзлѣї нѣ ва маї фї зпѣ локашѣ de фенеантїзмѣ шї de їнтрїцїї, чї се ва фаче зпѣ семїнчерїѣ demнѣ de драгостеа лѣї Dѣмнезѣ шї de глорїа патрїеї.

Еатѣ шї перегрїнацїзлѣї тез дн капетѣ. Мішкъ сѣрѣзїї! . . . ла Іашї! . . .

Г. Сїон.